

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרִשְׁת הַשְּׁבֻעַ מִטּוֹת-מַסְעֵי תַשְׁפִּי"ה

ברכת הבנים, דווקא למנשה? ח"ב הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

למעלה מעשרים וחמישה אלף מתפקדים - הפרש בולט בהשוואת מספרם של בני שבט מנשה בין המפקד הפותח את חומש הפקודים למספרם במפקד המופיע בפרשת פנחס (חמדת ימים לפר' פנחס תשפ"ה).

הפרש זה עורר תמיהה, הא כיצד זה קרה? ורק לשבט מנשה?

מצאנו ברש"י תשובה המבוססת על פסוקים מספר יהושע ומדברי חז"ל, תשובה שטענה שהריבוי הוא תוצאה של ברכת יעקב ליוסף, ונשארה בצריך עיון, שהרי קשה, מדוע הברכה לא באה לידי ביטוי גם במספרם של בני שבט אפרים במפקד בפרשת פנחס, כפי שקרה לבני אחיו?

השאלה מתחזקת עוד יותר בלשון פרשיות מטות מסעי, שם התורה מספרת לנו שבני גד ובני ראובן ביקשו נחלה בעבר הירדן, ומשה רבנו הגיב לבקשה בביקורת נוקבת ומהדהדת (ומצמררת בימינו!): "וַיֹּאמְרוּ אִם מִצְאֵנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יִתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְעַבְדֶיךָ לְאַחֲזָהּ אֵל תַּעֲבֹרְנוּ אֶת הַיַּרְדֵּן: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבְנֵי גֵד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן הַאֲחִיכֶם יָבֹאוּ לְמִלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה... וְהִנֵּה קִמַּתֶּם תַּחַת אַבְתֵיכֶם תְּרִבּוּת אַנְשֵׁים חֲטָאִים לְסָפוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אָף ה' אֵל יִשְׂרָאֵל: כִּי תֵשׁוּבוּן מֵאֲחֵרֵינוּ וְיוֹסֵף עוֹד לְהִנַּיְחוֹ בְּמִדְבָר וְשַׁחַתְתֶּם לְכָל הָעָם הַזֶּה" (במדבר לב, ה-טו). רק אחרי הסכמתם של בני גד ובני ראובן לתנאי של משה, הוא קיבל את בקשתם. מספר פסוקים אחר כך מגיעה ההפתעה: "וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה לְבְנֵי גֵד וּלְבְנֵי רְאוּבֵן וּלְחִצִּי שְׁבַט מְנַשֶּׁה בֶּן יוֹסֵף אֶת מְמַלְכֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֲמֹרִי וְאֶת מְמַלְכֵת עוּג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן הָאָרֶץ לְעָרִיָּה בְּגִבְלַת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב: ... וַיִּלְכּוּ בְנֵי מְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה גִלְעָדָה וַיִּלְכְּדוּ וַיּוֹרְשׁוּ אֶת הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר בָּה: וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת הַגִּלְעָד לְמְכִיר בֶּן מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּה: וַיֵּאִיר בֶּן מְנַשֶּׁה הַלֵּךְ וַיִּלְכְּדוּ אֶת חִיתִיָּה וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חִית וַיֵּאִיר" (שם לב, לג-מא).

מה גרם לכך שחצי שבט מנשה קיבל גם הוא נחלה בעבר הירדן, ומדוע לא נדרש מהם לעמוד בתנאי הכפול?

עיון בפרשת דברים (שנקרא בשבוע הבא) מציב בפנינו קושיא נוספת: "וַיִּתֵּר הַגִּלְעָד וְכָל הַבְּשָׁן מִמְּלַכֵת עוּג נְתַתִּי לְחִצִּי שְׁבַט מְנַשֶּׁה פֶּל חֶבֶל הָאָרֶז גָּבֹל לְכָל הַבְּשָׁן הַזֶּה וַיִּקְרָא אֶתְהֶן חִית וַיֵּאִיר" (דברים ג, יג-טו).

לכאורה, פסוקים אלה חוזרים על הפסוקים בפרשת מטות, אולם התוספת: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה", מגלה לנו שהיו שני שלבים בהתנחלות באיזור הגלעד. הבנה זו, שרמוזה בספר יהושע ורש"י מכוון אליה שם, כפי שהזכרנו בפרשת פנחס, פותרת את הקושיות. אם כך, בשלב הראשון יצאו בני יוסף - הנסיכים - בניו של המשנה למלך ממצרים אל הארץ המובטחת. הם נעו בשני ראשים? האחד של בני מנשה והשני של בני אפרים. גדוד (חטיבה?) אחד, בראשות בני מנשה, כבש חלקים בגלעד ובבשן (רמת הגולן של ימינו). חלקם התיישב שם והקים את חִית וַיֵּאִיר, שנקראו כך הרבה שנים לפני הגעת משה רבנו עם ישראל לשם. לכן מדגישה התורה בספר דברים: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה". בני מנשה הקימו ממלכה קטנה שיצרה קשרים בין לאומיים עם הארמים השכנים. סימן מובהק לכך היא חתונתו של מנשה עם נסיכה ארמית, אמו של מְכִיר, כמו שמפורש בדברי הימים א': "בְּנֵי מְנַשֶּׁה אֲשֶׁר יָלְדָה, פִּילְגֶשׁוּ הָאֲרָמִיָּה יָלְדָה אֶת מְכִיר אֲבִי גִלְעָד" (י, יד).

לכן, בשלב השני, כמאתיים שנים מאוחר יותר, כשמשה רבנו הגיע לאיזור, היה זה אך טבעי שבני מנשה שכבר ישבו שם, הצטרפו לעם ישראל והמשיכו לגור במקום. לא היה צריך לתת להם שטח חדש, הוא היה שלהם כבר מאות שנים. משה רבנו רק אישר זאת מחדש. אלה הם אותם עשרים וחמישה אלף חברים, ישנים-חדשים, בני שבט מנשה שנוספו למניין.

הבנה זו יכולה להציע פרשנות חדשה לנאומו של יפתח (שקראנו כהפטרה לפרשת חוקת): "בְּשִׁבְתִּי יִשְׂרָאֵל בְּחֻשְׁבוֹן וּבְכַנּוֹתֶיהָ וּבְעָרֶיהָ וּבְכַנּוֹתֶיהָ וּבְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר עַל יַדֵּי אֲרֹנוֹן שְׁלֹשׁ מְאוֹת שָׁנָה וּמִדּוּעַ לֹא הִצַּלְתֶּם בְּעֵת הַהִיא" (שופטים פרק יא, כו), השנים הללו נספרות מימי יוסף ובניו ולא מימי משה רבנו. יש לכך השפעה מהותית על הבנת סדר הזמנים בספר שופטים (בהזדמנות קרובה נשתדל לעסוק גם בזה).

הגדוד השני, בראשות בני אפרים, כבש חלקים באיזור שכם שבשומרון ובאיזור בית חורון, והקים כבר אז התיישבות במקום. יתכן מאוד שנוספו עליהם בני המקום, שאחרי מלחמות יעקב (בעקבות מעשה דינה) הצטרפו למחנה, כשם שגֵרִים רבים הצטרפו בעבר למחנה אברהם. כך כמעט מפורש באותו פרק בדברי הימים א': "וַיִּבְתּוּ שְׂאֵרָה וַתִּבֶּן אֶת בֵּית חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן וְאֶת הָעֵלְיוֹן וְאֶת אֲזִן שְׂאֵרָה" (י, כד). נזכיר בקיצור כי הקשר עמם נותק לזמן מסוים, בגלל הקושי לעבור בארץ פלישתים בדרך ממצרים לארץ ישראל, מאורעות שהשפיעו מאוד באותה תקופה. בני אפרים אלה והנספחים עליהם הצטרפו לעם ישראל רק בתקופת יהושע בן נון,

הצטרפותם מתוארת בפרק האחרון של ספר יהושע. גם הם הכריזו: "אֵת ה' אֱלֹהֵינוּ נַעֲבֹד וּבְקוֹלוֹ נִשְׁמָע" (כד, כד). עיינו בספרי צפנת ישעיהו מעוזיה עד אחז עמודים 56-58). כמובן שהם לא נימנו במיפקדי המדבר, ולכן אין תוספת של בני אפרים במפקד השני, אף על פי שגם הם נתברכו בברכת יעקב ליוסף. הבעיה התעוררה בימי יהושע בן נון, רק אחרי הכניסה לארץ ישראל שממערב לירדן. זהו גם ההסבר לצפיפות באחוזתם של בני אפרים ובני מנשה, כמפורש בפסוקים שציטטנו בשבוע שעבר: "וַיִּדְבְּרוּ בְנֵי יוֹסֵף אֶת יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר מִדּוּעַ נְתַתָּה לִּי נַחְלָה גּוֹרֵל אֶחָד וְחֶבֶל אֶחָד וְאֲנִי עִם רֹב עַד אֲשֶׁר עַד פֹּה בְּרַכְנֵי ה': ... וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֵל בֵּית יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם וּלְמְנַשֶּׁה לֵאמֹר עִם רֹב אֶתָּה וְכַח גְּדוֹל לָךְ לֹא יִהְיֶה לָךְ גּוֹרֵל אֶחָד" (יז יז - יח). בני יוסף אלו לא קיבלו חלק ונחלה בתהליך המפורט בסוף ספר במדבר (על פי הפשט וכרמוז בסדר עולם רבה) ולכן התלוננו אצל יהושע בן נון.

בימינו חלקים גדולים של עם ישראל עדיין חיים מחוץ לארץ ישראל - ארצנו הקדושה. אנו מצפים לבואם! כך נקדם את עמנו בצורה משמעותית בהליך של ראשית צמיחת גאולתנו. יחד עימם יגיעו גם אנשים שקשרו את גורלם, בדרך זו או אחרת, לעם ישראל ו/או למדינת ישראל. חלקם יהיה חייב בהליך גיור הכולל גם הכרזה: "את ה' אלהינו נצבד ונקולו נשמע". בואם יחייב התמודדות. התהליך חייב להיות על פי ההלכה וגם בד בבד מאיר פנים. הצלחה גם בתחום חשוב זה, עליו ניבאו כמעט כל נביאי ישראל לדורותיהם, יהיה חלק מהשותפות של כלל ישראל עם קודשא בריך הוא, לקראת תיקון עולם במלכות שדי.

נאחל לעם ישראל המשך הצלחה בכל התחומים (מזל טוב על הלווין החדש, הישג טכנולוגי מדהים מהשורה הראשונה), ניצחון ושמירה על חיילי צה"ל, חזרה של כל החטופים (חטיפת אזרחים היא פשע מלחמה מבחינות רבות), רפואה שלימה לפצועים ונחמה לכל המשפחות השכולות, בע"ה בקרוב, והלוואי כבר בימי בין המצרים.

לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב

לעיני לוי זשבת		הרב משה מרדכי ארנרייך א' בניסן תשפ"ה		לעיני הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד	
הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג	מר משה וסרצוג כ' בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגבי אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגבי נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגבי רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן נלבי"ע כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגבי סוזן וסרטיל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגבי שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	מר זליג וגבי שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	הרב צפורה בת יונה דונייר ע"ה נלבי"ע י"ב אדר א'	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד
הרב ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גבי מירה קושיצקי נלבי"ע כ"ב בסיון תשפ"ג	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגבי שושנה בת שרה	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד

ארץ חמדה, ע"ר Eretz Hemdah
רח' ברוריה 2, ירושלים 91080 Bruriya St., Jerusalem
טל: 02-5371485 WWW.ERETZHEMDAH.ORG Tel: info@eretzhemdah.org

חמדת השבת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

ברכת הלידה – הלכה למעשה

כדי להציג את ההלכה למעשה בשאלת הברכה על לידת ילדים, נסכם בקצרה את הפרקים הקודמים: במסכת ברכות (דף נט ע"ב) נאמר שמברכים את ברכת 'שהחיינו' על שמועה טובה 'שלו', ו'הטוב והמטיב' על שמועה טובה 'שלו ושל חברי'.

הגמרא מביאה ברייתא בה נאמר שאם בשרו לאדם שנוולד לו בן – מברך 'הטוב והמטיב', מכיוון שגם האמא שמחה בזה. הצגנו בטורים **האחרונים** מספר תובנות ומסקנות שעלו מתוך עיון בגמרא:

- א. מחלוקת הרשב"א וספר חסידים – הרשב"א אומר שמברכים הטוב והמטיב על הטבה מוחשית בלבד. לכן, לדוגמא, ההורים מברכים על לידת ילד, ולא אנשים אחרים. לעומתו בספר חסידים מסופר שכל מי ששמח מאוד מלידת הילד בירך.
- ב. הרי"ף והרמב"ם אינם פוסקים את דברי הגמרא הזאת. ערוך השולחן מבין מכך שכוונת הגמרא לא הייתה שנכון לברך על כל לידה, אלא על מצבים מסוימים בלבד (האחרונים הציעו מספר סיבות לכך: יש ללידה הכנה ארוכה; מפני הסכנה והכאב שבלידה; מצד 'עצר גידול בנים'). הציץ אליעזר דוחה את התפיסה הזאת, ואומר שכמוכן שהלידה, ברגע הלידה, היא בשורה טובה, גם אם היא לוותה בכאב וגם אם צפויה עבודה רבה בהמשך.

הרב רבינוביץ מציע פירוש פשוט יותר: אין צורך להזכיר את כל המצבים בהם יש לברך את הברכות הללו. די בכללים שהרמב"ם מגדיר, ואם יש לברך על כלי חדש, קל וחומר שיש לברך על ילד חדש. אם נתחיל לברר את המשמעות המעשית העולה מהשיקולים הללו:

לשיטת הרשב"א מובן יותר מדוע הגמרא מניחה שיש לברך על בנים בלבד. אך אם נקבל את דבריו, בימינו אין מקום להבחין בין בנים ובנות. בפשטות נכון יותר לומר שלשיטתו אין מקום לברכת 'הטוב והמטיב' על לידה, שהרי איננו מקבלים את אותה התועלת המעשית מהילדים עליה הרשב"א מדבר. אם נצרך את דבריו לדברי ערוך השולחן, אין לברך על הלידה, כלל. יתכן וכוונתו היא רק שהחידוש הוא בכך שמברכים 'הטוב והמטיב', מפני שאין הנאת תועלת משותפת. אם נכוחים הדברים, כאשר אין הנאת תועלת משותפת, גם הוא מודה שיש לברך 'שהחיינו'. לפי כיוון זה יש לברך 'שהחיינו' על לידת בת או בן.

לפי ספר חסידים, וכן על פי הרב רבינוביץ, לכאורה יש לברך 'הטוב והמטיב' על לידה, מפני שזו בשורה טובה, גם ללא הנאת תועלת.

לפני מספר שבועות עסקנו בדברי רבי יהושע בן לוי (מסכת ברכות דף נח ע"ב) האומר שהרואה את חבירו לאחר שלוש יום בהם הם לא התראו מברך 'שהחיינו'. הראשונים אומרים שהכוונה היא לחבר החביב עליו ביותר, וכך פוסק השו"ע (אורח חיים סימן רכה סעיף א).

עולה השאלה אם ניתן לברך 'שהחיינו' על המפגש הראשון של אדם עם הילד שלו. כזכור, הרשב"א פוסק שאין לברך 'שהחיינו' על ראיית חבר שהתחבר אליו דרך התכתבויות, מפני שהקשר שנוצר על ידי התכתבות קטן מהקשר שנוצר מהיכרות פנים אל פנים.

ברם הפרי מגדים (אשל אברהם סימן רכה ס"ק ג) אומר שאין להשוות בין הדברים: הלא הטעם שהרשב"א פוסק לא לברך 'שהחיינו' כאשר פוגש חבר איתו התכתב הוא מפני שרמת ההתקשרות ביניהם נמוכה. אך אין ספק שאדם חש אהבה עזה לתינוק שלו, גם אם פוגש אותו פנים אל פנים לראשונה! כך פוסקים הגר"ז מלאדי והמשנה ברורה (סימן רכג ס"ק ב). הגר"ש"ז אורבך (מנחת תניינא סימן ס אות ט) מפקפק בזה: ראשית, לכאורה על פי תשובת הרשב"א בעייתי לברך 'שהחיינו' על מי שעדיין אינו מכיר.

כזכור, שאלה זו עלתה ביחס לפגישת המהרש"א אלפנדרי עם המנחת אלעזר. ושם נפסק שמכיוון שהשמחה היא חד-משמעית, יש לברך. אם כך, לפחות כל גדולי ישראל שהיו שותפים באותו האירוע חולקים על הגר"ש"ז.

הגר"ש"ז ממשיך ומעלה בעיה חמורה יותר: האדם כלל אינו מזהה את הילד! בדרך כלל הורים זקוקים להכוונה של הצוות בכדי לוודא שהם לוקחים את הילד שלהם ולא ילד אחר. כיצד אפשר לברך על ראיית מי שאינו מזהה כלל?

עפר אני לרגליו, אך לא זכיתי להבין את הקושיה. נשוב ונבחן את ברכת הראייה שבראיית חבר: האם אדם מברך על תווי הפנים של החבר? האם על יפי העיניים ודמות תארו? האם אדם אוהב את חברו בגלל יופיו החיצוני? וודאי שלא. נניח שחברים טובים שבטובים נפרדים ואינם נפגשים במשך עשרים שנה. כאשר הם נפגשים שנית, שניהם כבר הזדקנו ונראים לגמרי אחרת. האם גם במקרה זה הגר"ש"ז אומר שאין לברך?

ברור שהברכה על השמחה בפגישת חברו היא מפני האדם שהוא, ולא דמות תארו. אם כך, האדם מברך על ההתרגשות בפגישת התינוק שהוא התינוק שלו, ולא מפני שהוא מרוצה מדמות תארו. העובדה שהוא אינו מסוגל לזהות את התינוק בכוחות עצמו אינה רלוונטית.

לסיכום הדברים:

יש מקום לטענה שאין לברך על הלידה אף ברכה. מפני שאין לאדם היכרות עם הילד שזה עתה נולד, ומפני הסיבות שמנה ערוך השלחן.

יש מקום לברך על הלידה 'שהחיינו', הן מצד פגישת חברו שאוהב מאוד, והן מצד שעצם הלידה היא שמועה טובה שאין בה הנאה גשמית משותפת.

יש מקום לברך על הלידה 'הטוב והמטיב', הן אם נאמר ששמועה הטובה למספר אנשים יחד (לכל הפחות – הוריו, במקרה זה) מצדיקה את ברכת 'הטוב והמטיב' (כפי שעולה מדברי ספר חסידים), והן אם נאמר שהילדים שלנו דואגים לנו לעת זקנה ובשלבם שונים בחיים, ודי בכך להשלים את התנאי שהתנה הרשב"א, שיש צורך בהנאה גשמית מהשמועה.

מה שלא זכיתי למצוא זו סברא המסבירה מדוע, במציאות החיים שלנו, יש לברך על בנים ולא על בנות, או לברך ברכה אחת על לידת בת וברכה אחרת על לידת בן. קצת קשה להכריע בין כל גדולי העולם שהזכרנו. ונראה שכל זוג יכולים להתרשם מהסברות ויש להם על מה שיסמוכו. אך דבר אחד נראה ברור: אם הם מחליטים שאין לברך, אין לברך על אף לידה; אם יחליטו לברך 'הטוב והמטיב', יברכו על לידת בת וכן בשווה; ואם מחליטים לברך 'שהחיינו', יברכו זאת על בת וכן בשווה.

בין אם מחליטים כך, כך או כך, על פי השיקולים הנ"ל, בכל מקרה הדבר החשוב ביותר הוא לא לשכוח להודות לקב"ה על החסד הגדול שגמלם, ולהעלות ולרומם את שם ה' על ראש שמחתם (גם אם משיקולי הלכה יבשים בוחרים שלא לברך על הלידה).

ארץ חמדה – קישור לשיעורי "מורנו" ביוטיוב

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
שולמית בת לאה	ניר רפאל בן רחל ברכה	חנה בת אוריה	החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה
אוראל בן דליה	ישו בן מרים	הילל בן תמר שפרה	טל שאול בן יפה
מאירה בת אסתר	שמואל בן ברוריה	יאיר ידידיה בן מיכל בינה	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה דוד בן רחל
שלמה בן שולמית	עובדיה בן אסתר מלכה	נעם בן שלומית	חוה רחל חוה רָאנְלָה בת פִּיילָא
ר' יצחק בן בריינדל גיטה	חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	רבקה בת שרה בלה	עודד בן חיה
			משה בן אסתר חיה
			מינדה לאה בת ליפשה

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

ארץ אגדה

הרב מרדכי הוכמן

רבי עקיבא נושא כלי בר כוכבא

בתלמוד הירושלמי (תענית פ"ד ה"ד) מובא כיצד התייחס רבי עקיבא לבר כוכבא, ומובא שם גם כיצד בחר בר כוכבא את חייליו, וז"ל הירושלמי כשהוא מתורגם ומבואר:

"רבי שמעון בן יוחי היה אומר: עקיבא רבי היה דורש 'דַרְךָ פֹּכֵב מֵעֵקֵב' (במדבר כד, יז) - 'דַרְךָ כּוֹזֵב מֵעֵקֵב'. רבי עקיבא כאשר היה רואה את בר כוזבה היה אומר: זה הוא מלך המשיח. אמר לו רבי יוחנן בן תורתא 'עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא'. ... אמר רבי יוחנן: שמונים אלף זוג של תוקעי קרנות רומאיים היו מקיפים את העיר ביתר וכל אחד ואחד היה ממונה על כמה חיילות, והיה שם (בתוך ביתר) בן כוזבה והיה לו מאתיים אלף חיילים מטיפי אצבע שלחו חכמים ואמרו לו: עד אימתי אתה עושה את ישראל בעלי מומים?! אמר להם: וכי היאך אפשר לבדוק (לבדוק את אומץ ליבם)? אמרו לו: כל מי שאינו רוכב על סוס ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב בצבאות שלך. והיו לו מאתיים אלף כך ומאתים אלף כך."

מפרשי הירושלמי ביארו שכדי להיות חיילים בצבא בר כוכבא נדרשו המתגייסים להוכיח את אומץ ליבם, ולקטוע את אצבע מידם באמצעות שיניהם. בפירוש 'עלי תמר' הקשה שהרי קטיעת אצבע פוגעת בכושר הקרבי ומקשה לירות בקשת, ולכן פירש שקטעו אצבע מכף רגלם. אולם גם פירושו קשה, שהרי חיילים שקטעו אצבע מכף רגלם התקשו לרוץ במהירות כבתחילה ואף הם פגעו בכושר הקרבי שלהם.

אולם גם המבחן החילופי שהציעו חכמי ישראל אינו מובן. האפשרות שאדם ידהר על סוס ותוך כדי דהירתו יצליח לעקור ארז מן הלבנון נראית מופרכת. 'עלי תמר' הרגיש בכך ופירש שתוך כדי רכיבה הם יצליחו להזיז את שרשי הארז. אך גם פירושו קשה, משום שמי שינסה להזיז ארז תוך כדי רכיבה לא יצליח להזיז את שורשי הארז, אלא ייפול מהסוס על הקרקע.

גם האפשרות שהיה לו מספר כה גבוה של חיילים - מאתיים אלף חיילים 'קטועי אצבע' ומאתיים אלף חיילים 'עוקרי ארזים' - נראית מופרכת. מתבקש, שתיאורי המבחנים שנעשו לחייליו של בר כוכבא הם 'תיאורים סמליים' שלא ייתכנו כפשוטם, וכן המספר של 'מאתיים אלף' גם הוא סמלי, וצריך להבין את הסמליות שבהם.

מאתיים אלף התלמידים שהוגלו מעיר התמרים

בסוף התורה נאמר שדי' הראה למשה את ארץ ישראל על המקומות השונים שבה (דברים לד, ג): "...וְאֵת הַפְּזָר בְּקִעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעֱרָה". וכך כתוב שם בתרגום יונתן¹ בתרגום חוזר לעברית: "...וְאֵת גְּלוֹת תְּלַמְדֵי אֱלֹהֵי שְׁגֹלוֹ מִבְּקִעַת יְרֵחוֹ וְאֵת גְּלוֹת תְּלַמְדֵי אֱלִישֶׁע שְׁגֹלוֹ מֵעִיר הַתְּמָרִים עַל יַד אַחִיהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל מְאֵתִים אֶלֶף אִישׁ וְאֵת צֶרֶת כָּל דּוֹר וְדוֹר וּפּוֹרְעֵנוֹת אֶרְמֶלְגוֹס הַרְשַׁע וּמַעֲרָכֵי הַמִּלְחָמָה שֶׁל גּוֹג וּבִזְמַן הַצֶּעֵר הַגָּדוֹל הוּא מִיכָאֵל יָקוּם בְּזֵרוּעַ הַהוֹשִׁיעַ". מסתבר ש'ארמלגוס' הוא טעות כתיב והכוונה ל'ארמילוס' הרשע, וכפי שהוא נקרא במקורות נוספים. ובכל אופן דברי התרגום שם צריכים ביאור, שהרי לא ידוע לנו שבית ישראל הגלו את תלמידי אליהו ואלישע ממקומם, ומה פשר הדברים. כדי לעמוד על עומק דברי התרגום צריך לעמוד על הקשיים המצויים בתחילת ספר שופטים ובתרגום יונתן שם, וכדלקמן.

הסתירות שבין ספר יהושע לספר שופטים

במאמר הקודם "[מיהו ארמילוס הרשע](#)" התוודענו לסתירות שבספור כבוש אזור חברון ודרום יהודה בכניסת ישראל לארצם. בספר יהושע (י; יא; יד; טו) מסופר שנעשו בחיי יהושע, ואילו בספר שופטים מסופר שנעשו "אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ". והתבאר שתרגום יונתן לספר שופטים והסוגיה במסכת תמורה (דף טז, א) מרמזים לפתרון הסתירה. ומרומז שם שספר שופטים ליקט לתוכו קטעים מתוך ספר נבואה שכתב עתניאל שתיאר את המאורעות לפי האיסיפקלריא ('המשקפת') הרוחנית הנבואית שלו. והתבאר שעתניאל שנקרא גם בשם "יהודה" ובשם "יעבץ" פתח ב"יריחו עיר התמרים" ישיבה, שאלה התלקטו תלמידים שקבלו את השקפתו הרוחנית, ולאחר זמן עברה הישיבה לדרום יהודה, ותלמידים נוספים התלקטו אליה. אך השקפת הישיבה נשארה כפי שנוסדה לראשונה ב"יריחו עיר התמרים". ולפי השקפתה, מי שהצטרפו לישיבה שלהם נחשבים ללויים חדשים שהם צאצאים רוחניים של משה רבנו שזכותו טובה מרכב ופרשים, ולכן הם פטורים מגיוס לצבא של יהושע. כאשר שבט יהודה נחל את נחלתו בדרום הארץ, עקרה הישיבה של עתניאל את מקומה מ"עיר התמרים" וגם "הקנינים" שהיו גרים ממשפחת יתרו עברו יחד עימה לנחלת יהודה, והוגדרו יחד עם שאר התלמידים בתור 'לויים חדשים' שגם הם פטורים מגיוס². לשיטת עתניאל, הכיבושים הצבאיים של אזור חברון הצליחו עקב עמל התורה שלו ושל תלמידיו ('לויים חדשים'). כיבושים אלו נעשו אמנם בחייו הגשמיים של יהושע, אך לאחר מה שלפי ראייתם נראה כ'מותו הרוחני', ולכן הם מתוארים כאילו נעשו "אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ".

אֲדָנִי בְּזָק וְקִיצוֹץ הַבְּהוֹנוֹת

והתבאר, שתרגום יונתן מרמז שהספור שבתחילת ספר שופטים על הנצחון של 'יהודה' ושמעון אחיו על אֲדָנִי בְּזָק שתחתיו כנועים שבעים מלכים, הוא חזון נבואי. בז"ק בעברית משמעותו גם ניפוץ ופיזור, כמו במשנה (עירובין פ"י מ"ד): "בזוקין מלח". אֲדָנִי בְּזָק הוא דמות סמלית שמולכת על הגויים שמפוזרים בעולם שהם שבעים עמים. יש קרב רוחני בין עם ישראל לבין שבעים בני נוח מי יזכה להיות האדם העליון שיהיה בבית של ד' שבשמים. ו'יהודה' (=עתניאל) ושמעון אחיו שלמדו תורה יחד בחברותא זכו להגיע למדרגת האדם העליון, וזכו לגרש מ'ירושלים של מעלה' את 'אֲדָנִי בְּזָק'. ומסופר שיהודה ושמעון קצצו את הבהונות של אֲדָנִי בְּזָק. ה"בוהן" מסמלת בתורה את הכשרת ה"פה" - לעמל רוחני. כאשר אהרון ובניו עברו תהליך של הכנה לתפקידם ככהנים, משה רבנו היזה מדם הקרבן על הבהונותיהם. וכן כאשר המצורע נטהר מצרעתו, הוא עדיין מעוכב מלהיכנס למקדש ולאכול קודשים עד שהכהן יזה על הבהונותיו מדם קרבנו ומן השמן שהוא מביא. בשני המקרים מדובר בהכשרת ה"פה". הכוהנים צריכים לברך את עם ישראל וללמדם תורה, וגם לאכול מהקרבנות; וההזאה על הבהונות הכוהנים, רוממה את רצונם של אהרון ובניו לפעול עם ה"פה" לשם המטרות הקדושות האלו. המצורע חטא בלשון הרע, וההזאה על "בהונות" המצורע משפיעה על רצונו להוציא מ"פיו" דבורים טובים; והיא גם מכשירה את פיו לאכילת קדשים מתוך קדושה ולא מתוך תאוה.

לפי ראייתו הנבואית של "יהודה" (עתניאל) ואחיו שנקרא "שמעון" המלחמה שלהם מול 'אדוני בזק' הייתה בשאלה מי יהיה 'העם הנבחר', שיהיה 'ממלכת כהנים' ויעסוק ברוחניות באמצעות ה'פה'. הם הצליחו להכות את אדוני-בזק ולקצץ את 'בהונותיו'; כלומר להוריד את חשיבותו ואת חשיבות שבעים אומות הגויים שעוסקים בגשמיות ולא בעמל התורה. הם הביאו אותו לירושלים (של מעלה), ושם מי שבהונותיו קצוצות (כלומר, מי שאינו עוסק ברוחניות) נחשב למת. ומסופר ש'אדוני בזק' הודה בתבוסה שלו בפני האחים יהודה (עתניאל) ושמעון: "ויאמר אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקצצים היו מלקטים תחת שלחני פאָפּר עשיתי בן שלם לי אלהים...".

לפי מסורת מתקופת הגאונים עוד בזמן שבני ישראל שהו במדבר הם עסקו באימונים צבאיים, והזניחו את לימוד התורה, וכן מובא בתשובת מר צמח גאון (אוצר המדרשים, אייזנשטיין, אלדד הדני עמוד 21): "וקודם ביאת אבותינו לארץ כנען הם נתעסקו במלחמות ושכחו המשנה שלקחו מפי יהושע, ואפילו יהושע ע"ה אמרו עליו שנולדו לו ספקות אחר מיתת משה". לפי השקפת עתניאל, שבטי ישראל שהיו חיילים בצבא יהושע וכבשו את ארץ ישראל במלחמה גשמית, והזניחו את העיסוק בתורה שבע"פ (=משנה) דומים לגויים וגם הם 'קצוצי בהונות', ומנהיגם יהושע נחשב כמו 'מת'. ואילו עתניאל (=יהודה) ותלמידי השיבה שלו הם 'בני ישראל (האמיתיים)', והם נשארו עם 'בהונות שלמים'.

אָבֶן בְּהֵן בֶּן רְאוּבֵן - ולוחמי בר כוכבא

במאמר הקודם "**מיהו ארמילוס הרשע**" התבאר, שהפרשיות של ספרו של עתניאל והפרשיות של ספר יהושע נכתבו באותה העת, ויהושע ועתניאל ראו את הפרשיות שכתב כל אחד מהם עוד לפני שיצאו לצבור בתור ספר נבואה מוגמר. מצב שמזכיר את הרמ"א והרש"ל בתקופתם. והובאו במאמר ההוא כמה מקומות בהן יהושע רמז את דעתו החולקת על השקפת עתניאל. יהושע רמז את השקפתו החולקת גם בענין ה"בוהן", וכדלקמן.

בספר יהושע (כא) מסופר ששבטי ישראל קיימו את אשר נצטוו בתורה ונתנו ללויים חלק מהערים שכבשו. שמות הערים מוזכרים שם, מלבד שמות הערים שניתנו על ידי בני ראובן. יהושע מרמז בכך ששבט ראובן לא הסכימו מתחילה להפריש ללויים ערים בנחלתם. שבט לוי נבחר על ידי משה רבנו לעמול בתורה ובאופן זה לסייע לבני ישראל במלחמתם. אך בני שבט ראובן שעזבו את משפחותיהם בעבר הירדן, ובמשך שנים רבות היו חיל החלוץ במלחמות ישראל, כעסו על הלויים, משום שהלויים לא התנדבו לעזור לעם ישראל גם באמצעות חרב גשמית. ולכן בני ראובן מיאנו מתחילה לקיים את הציווי של משה ולתת ללויים ערים בנחלתם.

כנגד הרמז הזה שבו מביע יהושע את ביקורתו על שבט ראובן. יש מקום שבו יהושע מזכיר את ראובן באופן בלתי צפוי. בתיאור הגבול שבין נחלת יהודה לבין נחלת בנימין כתוב (טו, ו-ז): "... וְעַל הַגְּבוּל אָבֶן בְּהֵן בֶּן רְאוּבֵן". הדבר תמוה, מדוע מקום שנמצא בין נחלת יהודה לבין נחלת בנימין נקרא על שם מישוה משבט ראובן? ומדוע לקרוא למקום הזה על שם ה**בוהן** שלו?!

אמנם לפי מה שהתבאר במשמעות הסמלית של ה'בוהן', מתבקש שיהושע קרא למקום זה "אָבֶן בְּהֵן בֶּן רְאוּבֵן", כדי לתעד מעשה גבורה גשמי שבני ראובן חלוצי המלחמה עשו באותו מקום. יהושע רצה לתעד לדורות את **מסירות הנפש הרוחנית** שלהם שהיא שהביאה למעשה הגבורה שלהם באותו קרב. קריאת מקום בשם "בוהן", מזכירה בוהן קצוצה, ומרמזת על ה'פה הרוחני' שבני ראובן הסכימו להקריב עבור עם ישראל. כאמור לעיל, לפעולה הזו היתה גם השפעה מזיקה על בני ראובן. יהושע נאלץ לכפות את בני ראובן לתת ערים ללויים, והן מוזכרות בספר דברי הימים (א, ו, סג-סד). אך מכיוון שהערים לא ניתנו מרצונם הטוב, יהושע 'שתק' ולא הזכיר בספרו את שמות הערים. אך מצד שני, יהושע נוהג כאן כמו רבי לוי יצחק מברדיצ'ב והוא 'מלמד עליהם סנגוריה' וטורח לשבח את שבט ראובן על מסירות הנפש שלהם; ועל כך שהסכימו לקצץ את ה'בוהן הרוחנית שלהם' – עבור ניצחון עם ישראל במלחמה גשמית. ה'בוהן' שעתניאל רמז בספרו לגנאי – מרומזת בספרו של יהושע לשבח!

כאשר הירושלמי מתאר את לוחמי בר כוכבא כ'גיבורים' שהסכימו 'לקצץ את בהונותיהם', הוא חוזר ומתאר אותם ב'סמל הגבורה' שתיאר יהושע בן נון את בני ראובן. הירושלמי מרמז, שהלוחמים האלו בחרו להקדיש את כל זמנם לאימונים צבאיים וכדו' כך שלא יכלו להקדיש אפילו מעט מזמנם לעמל התורה, והסכימו להקריב את 'בינתם התורנית' (=הבוהן שלהם) עבור טובת עם ישראל. זהו לימוד זכות, אך בעיני חכמי ישראל הם נחשבים ל'בעלי מוס', ולכן מסופר: "שלחו חכמים ואמרו לו, עד אימתי אתה עושה את ישראל 'בעלי מומים'!". חכמי ישראל ביקשו מבר כוכבא שיאפשר גיוס לוחמים שמשלבים לימוד תורה יחד עם העיסוק במלחמות, כך שלא יחשבו ל'בעלי מוס'³.

עוקר ארז מן לבנון - פְּאָרְז בְּלִבְנוֹן

חכמי ישראל אמרו לבר כוכבא: "כל מי שאינו רוכב על סוסו ועוקר ארז מן לבנון לא יהיה נכתב בצבאות שלך". לא מסתבר שמי שרצה להיות לוחם נדרש לצאת צפונה ולהגיע ליערות הלבנון שמהם כרת חירם מלך צור ארזים, ולרכב שם על סוס ולעקור ארז תוך כדי רכיבה. ובנוסף לכך, כפי שכבר נאמר בתחילת המאמר - האפשרות שאדם ידהר על סוס ותוך כדי דהירתו יצליח לעקור ארז מן הלבנון נראית מופרכת, ובפועל הוא ייפול מן הסוס. אלא שה'סוס' וה'ארז' וה'לבנון' הם סמלים.

ה'ארז' מוזכר בתהילים (צב): "מְזִמּוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת ... צִדִּיק פִּתְמָר יִפְרַח פְּאָרְז בְּלִבְנוֹן יִשְׁגָּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית ד' בְּחִצְרוֹת אָ - לְהִינוּ יִפְרְחוּ: ...". ה'ארז' וה'תמר' מסמלים את לומדי התורה שהם שתולים בבית ד' ואינם עמלים במלאכות, וגם ימות החול דומים אצלם לשבת. ואילו ה'לבנון' מסמל בתורה גם מקום טהור וקדוש. וכן מצאנו בבקשת משה מ'ד' "אֶעֱבְרָה נָא וְאָרְאָה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְהַלְבֵּנוֹן". לא ברור מדוע משה מחשיב דווקא את ההר שבצד המערבי בתור "ההר הטוב", ומדוע משה נכסף לראות דווקא את "ההלְבֵנוֹן". אמנם תרגום יונתן מבאר את כוונת משה וז"ל בתרגום חוזר לעברית: "ההר הטוב הזה, שבו תיבנה העיר ירושלים, והר הלבנון שבו עתידה לשכון השכינה". כלומר, הר הבית שבו ייבנה המקדש מכונה 'לבנון', ומהטעם המובא בתלמוד "למה נקרא שמו לבנון - שמלבין עונותיהן של ישראל (יומא דף טז, ב).

גם לימוד התורה מכפר את עוונותיהם של ישראל (ראש השנה דף יח, א), וגם את 'בית המדרש' שבו לומדים תורה ניתן לכנות באופן סמלי 'לבנון'. כאשר חכמי ישראל פנו לבר כוכבא בהצעה לגייס לצבאו מי שירכבו על סוס ויעקור 'ארז' מן ה'לבנון', כוונתם היתה שיאפשר למי שנחשבים באופן סמלי ל'ארז' ב'לבנון', לעקור את עצמם מבית המדרש אל הצבא שלו, ושם לשלב בין העיסוק בתורה לבין העיסוק במלחמה. ה'סוס' מסמל את המוכנות למלחמה כמובא בכתוב: "סוס מוכן ליום מלחמה וְלִדְ הַתְּשׁוּעָה". ומי

שרוכב על ה'סוס' ועוקר 'ארז מלבנון' הוא תלמיד חכם שממשיך להיות 'ארז' ולעסוק בתורה גם תוך כדי רכיבה על 'סוס', רכיבה שמסמלת עיסוק באימונים צבאיים ובמלחמות.

גלות תלמידי אליהו ותלמידי אלישע

הירושלמי מסיים "והיו לו מאתים אלף כך ומאתים אלף כך", כלומר היו לו 'מאתיים אלף חסרי אצבע' ו'מאתיים אלף עוקרי ארזים'. מספרים אלו הם מוגזמים, אך הם מופיעים שם במשמעות סמלית, ונועדו לקשור בין החיילים האלו לבין דברי תרגום יונתן על התלמידים של אליהו ושל אלישע.

זכור, התרגום מספר על 'מאתיים אלף תלמידים' של אליהו ושל אלישע שהוגלו על ידי אחיהם מ'בקעת התמרים'. המספר 'מאתיים אלף' מופיע קודם לכן בתרגום יונתן (שמות יג, יז) בתור מספר החיילים של 'שבט אפרים' שיצאו קודם הקץ ממצרים. זו היתה גאולה בכוח הזרוע שכשלה משום שבאו לארץ ישראל מסיבות כלכליות כדי לבזז את הצאן של הפלישתים. אותם 'מאתיים אלף' הפכו למספר סמלי של חיילים של 'משיח בן אפרים'. אולם כאשר מתלווה אליהם סיוע תורני שמאשר את התגייסותם לצבא, כמו היותם 'תלמידי אליהו' או 'תלמידי אלישע', הרי אלו 'מאתיים אלף' רצויים. וכפי שהיו רצויים החיילים של יהושע בן נון שעסקו בכיבוש הגשמי הראשוני של ארץ ישראל.

תרגום יונתן מגלה, שכנגד השקפת העולם של ישיבת 'בקעת התמרים' שהתייחסה ליהושע כמו ל'מת בחייו', היו נביאים שהתייחסו בכבוד למוסד המלוכה, ואפילו למוסד המלוכה של ממלכת אפרים שהיתה בשכנות לממלכת יהודה. כאשר אחאב קיבץ את נביאי הבעל להר הכרמל ונתן לאלהיו את האפשרות להרוג אותם, אליהו נהג כבוד באחאב, ומסופר "וַיֵּד ד' הִיָּתָה אֶל אֱלֹהֵיו וַיִּשְׁנֶס מִתְּנִי וַיִּרְץ לִפְנֵי אַחָב עַד בְּאֶמְקָה יִזְרְעֶאלָה" (מלכים א' יח, מו). הריצה של אליהו לפני מרכבתו של אחאב - התנהגות שמתאימה לחייל פשוט - הראתה שבזמן שהמלך אינו נלחם נגד חוקי התורה, אפשר לכבד אותו, וממילא גם להצטרף אליו ואל צבאו, ומשום שיש צורך במלך ובצבא רגילים כדי לכבוש את ארץ ישראל ולהגן על ישראל מפני אויביהם ואי אפשר לעשות זאת רק באמצעות הבל פה של תורה.

ובדומה, אלישע הנביא הצטרף אל החיילים שיצאו אל מעבר לגבול למלחמה, כדי לסייע להם בתפילותיו. וכפי שמסופר: "וַיֵּאמֶר אֱלִישֶׁע אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל מַה לִּי וְלָךְ לָךְ אֶל נְבִיאֵי אַבְיָד וְאֶל נְבִיאֵי אֶמְדָּ ... וְעִתָּה קָחוּ לִי מִנְּגֹן וְהִיָּתָה פְּנֵגָן מִנְּגֹן וְהִיָּתָה עֲלֵיו יָד ה': " (מלכים ב' ג' יג-טו). ולמרות הביקורת שהיתה לאלישע הנביא כלפי מלך ישראל, היו לו קשרים טובים איתו ועם שר הצבא, וכפי שהוא אומר לאשה השונמית: "מַה לַעֲשׂוֹת לָךְ הַיֵּשׁ לְדַבֵּר לָךְ אֶל הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל שַׂר הַצְּבָא". ובכל אופן, ההצטרפות של אלישע אל צבא ישראל שיוצא למלחמות והקשרים הטובים שהיו לו עם המלך ועם שר הצבא מגלים שלפי ראייתו הנבואית של אלישע יש צורך בצבא ובחיילים, ומי שמתגייס לצבאם נוהג כשורה.

אך בעיני ממשיכי הדרך של 'ישיבת בקעת התמרים', הם עצמם שנותרו ללמוד בישיבה הם כביכול 'בני ישראל (האמיתיים)', ואילו תלמידים שעזבו את הישיבה והתגייסו לצבא גלו כביכול 'מירושלים של מעלה', והם נחשבים כביכול ל'מתים' (בדומה ל'יהושע בן נון'). ותרגום יונתן מרמז לכך בכותבו על אותם 'מאתיים אלף תלמידים' 'שגלו מְעִיר הַתְּמָרִים על ידי אחיהם בית ישראל'. התרגום מרמז, שהתלמידים שנותרו ללמוד בישיבה היו צריכים לחוש אחווה כלפי אחיהם שהתגייסו, שהרי אליהו הנביא ואלישע הנביא אישרו והצדיקו את התגייסותם, אלא שממשיכי הדרך של 'ישיבת עיר התמרים' רואים את עצמם בתור 'בני ישראל (האמיתיים)', והם לא מתייחסים אל המתגייסים באחוה, אלא כאל מי ש'גלו ממקומם' שהוא 'ירושלים של מעלה'.

'מאתיים אלף התלמידים' שאחזו ב'ארז'

בדורות שאחרי מרד בר כוכבא, נחלקו הדיעות האם רבי עקיבא תמך בבר כוכבא ועודד התגייסות לצבאו, או שהתנגד להתגייסות לצבאו. היו שסברו שרבי עקיבא התנגד לגיוס לצבאו של בר כוכבא, ושיטה זו מרומזת במשנה בסוף מסכת יבמות, וכפי שהתבאר במאמר הקודם **"הצער של עיר התמרים"**. אך רבי שמעון בר יוחאי מגלה במפורש שרבי עקיבא ראה בו את מלך המשיח, ומשמעות הדבר היא שהוא עודד גיוס לצבאו. האמורא רבי יוחנן בא ומרמז שלא היתה זו רק דעת רבי עקיבא אלא זו היתה גם הדעה הסתמית של חכמי הדור, ושהם עודדו התגייסות של לומדי תורה לצבאו, וזו המשמעות הסמלית של הצעתם שיגייס חיילים שמשלבים 'רכיבה על סוס' יחד עם 'עקירת ארז מהלבנון'. ורבי יוחנן מציין שמספרם היה 'מאתיים אלף' כדי לרמז שהם ממשיכי דרכם של 'מאתיים אלף' תלמידי אליהו ותלמידי אלישע שהתגייסו לצבא ממלכת ישראל לאחר שאליהו ואלישע נתנו להם את ברכתם. ונמצא שלצד 'מאתיים אלף' החיילים שלא היו מכבדי תורה ('חסרי בוהן') לחמו גם 'מאתיים אלף' לומדי תורה ('רוכבי סוסים שארז בידם').

המספר של 'מאתיים אלף' הוא מספר 'התלמידים' שאליהו ואלישע עודדו ובירכו על התגייסותם לצבא ממלכת אפרים, למרות שברור היה שהמלך של ממלכת אפרים אינו 'מלך המשיח'. ומשום שכדי לכבוש את ארץ ישראל ולהגן על ישראל מפני אויביהם יש צורך במלך ובצבא רגילים ואי אפשר לעשות זאת רק באמצעות הבל פה של תורה. ובאופן דומה 'מאתיים אלף' תלמידים הקשיבו לרבי עקיבא ולחכמי הדור בזמן בר כוכבא, והם אחזו ב'ארז' (=ספר תורה) ורכבו על 'סוס', וכך שילבו בין התורה ובין המלחמה והתגייסו לצבא בר כוכבא. משום שגם על הצד, שהתנא רבי יוחנן בן תורתא צודק ורבי עקיבא טועה ובר כוכבא אינו מלך המשיח, צריך להתגייס לצבא בר כוכבא, ומשום שיש צורך במלך ובצבא רגילים ואי אפשר להגן על ישראל מפני אויביהם רק באמצעות הבל פה של תורה.

ולא רק על תלמידי החכמים שהתגייסו לצבאו הם לימוד זכות, אלא גם על שאר החיילים. וכשם שיהושע בן נון לימד זכות על בני ראובן חסרי הבינה התורנית ("אֶפְרָיִם בָּחַן בְּן רְאוּבֵן"), כך לימדו חכמי ישראל זכות גם על 'מאתיים אלף' קצוצי הבהונות (=חסרי בינה תורנית) שהיו בצבא בר כוכבא,

סדר אמרות רבי יוחנן במדרש איכה

במדרש איכה רבה (מהדורת בובר, פרשה ב, ב עמוד נא) מביא רבי יוחנן בתחילה שלפי המלצת חכמי ישראל היו לבר כוכבא 'מאתיים אלף' 'רוכבי סוסים שארז בידם'. ולאחר מכן מוסיף רבי יוחנן את מה שמספר גם הירושלמי, וז"ל בתרגום חופשי: "ובשעה שיוצא בר כוכבא למלחמה היה אומר: רבון כל העולמים לא תעזור לנו ולא תשחית אותנו וכפי שנאמר בספר תהלים (ס, יב) - הֲלֹא אִתָּה יְהוָה לֹא תִצָּא לְהִיָּם בְּצָבָאוֹתֵינוּ". כלומר, סגנון דיבורו של בר כוכבא היה בסגנון של חוצפה כלפי שמיא, ובר כוכבא בטח בגבורתו ובתכסיסי המלחמה שלו ולא בטח בכוחו של בורא העולם. ולאחר הבאת המימרות הללו מובאת במדרש שם אמרה נוספת של רבי יוחנן (שמובאת בירושלמי בשם התנא רשב"י) שכאשר רבי עקיבא היה רואה את בן כוזיבא היה דורש עליו את הכתוב 'דַּרְךְ כּוֹכַב מִיַּעֲקֹב' ואמר עליו שהוא מלך המשיח.

רבי יוחנן מגלה שלמרות שמסגנון דיבורו של בר כוכבא ניכר שהוא לא התאים לתיאור של מלך המשיח כפי שהוא מתואר בנבואות ישעיה ('וְהָיָה בְּיָרְאֵת דִּי...'), בכל זאת אמר עליו רבי עקיבא שהוא 'מלך המשיח'. כאשר ראה רבי עקיבא את הצלחותיו הצבאיות של בר כוכבא, הוא תלה בו תקוות שהשלטון הצבאי שישליט בר כוכבא בארץ ישראל יהיה התחלה ובסיס להקמת ממלכה שבסופו של דבר "תירח ביראת ד'...", וזהו עומק דברי רבי עקיבא. ולפיכך עודדו רבי עקיבא וחכמי דורו תלמידי חכמים 'לאחוז בארז ולרכב על סוסי', כלומר לשלב לימוד תורה עם לחימה ולהתגייס לצבא בר כוכבא.

רבי עקיבא 'נושא כליו' של בר כוכבא

הרמב"ם כותב בהלכות מלכים (פרק יא הלכה ג):

"ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעונות, כיון שנהרג נודע להם שאינו, ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת"

הרמב"ם קבע בהלכותיו את דברי הירושלמי בענין התייחסות רבי עקיבא וחכמי הדור אל בר כוכבא. אמנם מאידך כנגד דברי הירושלמי, בתלמוד הבבלי (סנהדרין דף צג,ב) מסופר שחכמי ישראל בדקו אם בר כוכבא יכול לדון דין לפי רוח הקודש ('וְהָיָה בְּיָרְאֵת ה'...'), וכשראו שאינו מסוגל לכך 'הרגוהו'⁴. פשוט וברור, שאסור להרוג אדם רק בגלל שאין לו רוח הקודש, אלא הכוונה היא שהם התייחסו אליו בתור 'מת', וכפי שהתייחסו בזמנו תלמידי ישיבת עיר התמרים ליהושע בן נון (וראו לעיל).

ולכאורה קשה, שהרי בירושלמי מובא באופן סתמי שחכמי ישראל יעצו לבר כוכבא כיצד יגייס חיילים לצבאו, ורבי עקיבא ראה בו את המשיח, ואילו בבבלי מובא באופן סתמי שהם סברו שאינו מלך המשיח. אלא שצריך להבין שלא כל לומדי התורה דומים זה לזה, ויש יחידי סגולה שמתאימים יותר ללימוד התורה מאשר להתגייסות לצבא. ודבר דומה מצאנו בהתייחסות של הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל לגיוס לצבא ישראל. שכידוע הוא ראה במדים של צבא ישראל 'מדי קודש' ועודד את הגיוס לצבא, ומאידך מסופר שהוא התנגד להתגייסות של הרב דב ליאור, וכאשר הוא התגייס לצבא למשך חודש אחד בלבד, אמר עליו: "כולו קודש, חוץ מחודש"⁵. ומתבקש שזו היתה גם הבנת הרמב"ם בדברי סוגיית הבבלי. הרמב"ם הניח שדברי סוגיית התלמוד הבבלי שחכמי ישראל התנגדו לבר כוכבא - השקפה שמתאימה לממשיכי הדרך של 'ישיבת עיר התמרים' - נועדו להישמע לאוזניים של תלמידי חכמים בודדים שיקבלו הוראה מפורשת שכזו מרובם, ולרמוז להם בלבד שימשיכו בעמל התורה. אך בתור הוראה ציבורית לכלל תלמידי החכמים הרי שסוגיית התלמוד הירושלמי היא הקובעת, ורבי עקיבא וחכמי דורו עודדו התגייסות לצבא בר כוכבא ואפילו של תלמידי חכמים בסדר גודל של רבי עקיבא עצמו, שהיה דורש על כל קוץ וקוץ של אותיות תלי תלים של הלכות.

רבי עקיבא כבר היה זקן בימי מרד בר כוכבא, ולא מסתבר שהיה 'נושא כליו' של בר כוכבא פשוטו כמשמעו. אלא שהרמב"ם משתמש בתיאור שכזה כדי לרמוז שרבי עקיבא עודד גיוס לומדי תורה לצבא בר כוכבא ואפילו הם לומדי תורה מופלגים. ולכן מתאר הרמב"ם את רבי עקיבא כאילו הוא התגייס בפועל לצבא בר כוכבא והיה נושא כלים שצמוד לבר כוכבא. וכשם שאלהיו רץ לפני מרכבתו של אחאב ולא ראה בכך פחיתות כבוד לתורתו ולנבואתו, כך שימש רבי עקיבא כינושא כלים של בר כוכבא ולא ראה בכך פחיתות כבוד לתורתו הידועה בגדולתה.

¹ "...וַיִּתְּ גִלְוֹת תְּלִמְיָדֵי אֱלֹהֵי דָגְלָן מִן בְּקִיעָתָא דִּירְיָחוֹ וַיִּתְּ גִּלְוֹת תְּלִמְיָדֵי אֱלִישֶׁעֶ דְּגָלוּ מִן קְרוֹנוֹת דְּקִלְפָּא עַל יַד אַחוּהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֲתָן אֶלְפִין וַיִּבְרִין וַיִּתְּ עֵקֶת קַל דָּר וְדָר וּפּוֹרְעָנוֹת אֲרַמְלָגוֹס רְשִׁיעָא וְסִדְרֵי קְרָבָא דְגוֹג וּבְעִידוֹן צְעָרָא רַבָּא הָהוּא מִיְקָאֵל יְקוּם בְּדָרְעָא לְפָרוּקָא":

² בספר דברי הימים נאמר (א ב, נה): "וּמִשְׁפַּחֹת סוֹפְרִים יִשְׁבִּי יַעֲבֹץ תִּרְעָתִים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הִמָּה הַקִּינִים הַבְּאִים מִחַמַּת אֲבִי בֵּית רָכָב:". וזו לשון התרגום המצוי שם לכתובים בתרגום חזון לעברית: "ומשפחת רחביה בן אליעזר בן משה - תלמידי יַעֲבֹץ הוא עֲתַנְיָאֵל בן קנז. יַעֲבֹץ הֵיזוּ מַכְנִים אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁהִקִּים בְּעֵצָתוֹ תְּרִבִּיץ (ישיבה) לתלמידים... 'שׁוֹכְתִים' מִפְּנֵי שֶׁהֵיוּ בְּסוֹכְתֵי רוּחַ נְבוּאָה. הֵם 'שְׁלֵמָאִי' ('הִמָּה הַקִּינִים' =משפחת 'הקִינִי') בני צפורה, שמתייחסים עם משפחת הלויים שבאו מצאצאי משה רבם - שזכותו טובה להם מרכב ופרשים".

³ משמעות דומה של 'בהונות קצוצים' מרומזת גם בעליית עזרא. עזרא עלה לארץ ישראל כמעט מאה שנים לאחר חורבן הבית, ומסופר עליו שהתבונן בחברי השיירה שלו: "וַאֲקַבְּצֵם אֶל הַנְּהַר הַבָּא אֶל אֶהֱזָא... וְאֶבְיֵנָה בְּעַם וּבַפְּהִינִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מִצְאֵתִי שָׁם". חז"ל מספרים (פסיקתא רבתי איש שלום, לא) שהיו לויים בשיירה אלא שהם 'קצצו את בהונותיהם' לאחר חורבן המקדש. והדבר תמוה מאוד מדוע דווקא לויים ישישים שכאלו עלו, ולא עלו עמו לויים צעירים. אלא שחז"ל מרמזים שהיו בשיירה גם לויים צעירים אלא שהם חסרו 'בינה תורנית' ולכן הם מתוארים כ'קצוצי בהונות'. וכן מתבקש מדברי עזרא בהמשך כשהוא מתאר את הלויים שנשלחו לבסוף להצטרף לשיירתו: "וַיִּבְיָאוּ לָנוּ בְּיַד אֶ-לֵהֵינוּ הַטּוֹבָה עֲלֵינוּ אִישׁ שְׂכָל מִבְּנֵי מַחְלֵי בֶן לֵוִי בֶן יִשְׂרָאֵל וְשֶׁרְבָהּ וּבְנָיו וּבְנֵי וְאֶחָיו שְׁמָנָה עָשָׂר וְכוּ'". עזרא רצה שיצטרף לוי שהוא 'איש שכלי' ובעל 'בינה תורנית', וחז"ל מחשיבים אותו באופן סמלי כמי שיש לו 'בוהף'.

⁴ "אמר ליה: במשיח כתיב דמורח ודאין, נחזי אנן אי מורח ודאין, כיון דחזיוהו דלא מורח ודאין - קטלוהו" (סנהדרין דף צג,ב).

⁵ וראו עוד באתר "ישיבה" בענין "שירותו הצבאי של הרב ליאור" בקישור הבא: <https://www.yeshiva.org.il/ask/98321>

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לעיין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה ונחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעיין גב' לורין הופמן ז"ל</p>	<p>לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
--	---	--	--	--

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הייך

Jerusalem, Israel

ירושלים, ישראל
סיוון תשס"ז

שיפוצים, דינם בתשעת הימים

שאלה

אנו עומדים לשפץ את דירתנו הקיץ. כנראה שבתקופת שלושת השבועות, כולל תשעת הימים, נהיה בשלבי ההריסה. האם יש מגבלות הלכתיות על העבודות בתקופה זו?

תשובה

1. בתשעת הימים נאסרה בניית "בנין של שמחה", ובכלל זה כל בניה שהיא להרווחה ולא לצורך¹.
2. אם מדובר בקבלן נוכרי, והסכם העבודה נחתם עמו קודם ר"ח אב, העבודה מותרת².
3. אם מדובר בשלב ההריסה בלבד, ניתן לבצעו גם בימים אלו³.

¹ במשנה (תענית פרק ד משנה ו) נאמר: "משנכנס אב ממעטין בשמחה", ובגמרא (יבמות מג ע"א) הובאה הברייתא הכוללת בדין זה גם בנייה ונטיעה. בירושלמי (תענית פרק ד הלכה ו) נאמר כי איסור זה כולל רק "בנין של שמחה". מושג זה מופיע במשנה (תענית פרק א) ביחס לתעניות על עצירת גשמים, שם מבואר בגמרא (יד ע"ב): "איזהו בנין של שמחה? זה הבונה בית חתנות לבנו". ובירושלמי נאמר על דין זה: "הדא דתימא בנין של שמחה, אבל אם היה כותלו גוהה (מט ליפול) – סותרו ובונהו", ומכך למד הר"ן (תענית ה ע"ב מדפי הרי"ף), שלא רק בית חתנות נאסר, אלא גם כל בניין "שאינו צריך, דאינו נעשה אלא לנוי ולהרוחה בעלמא". דברי הר"ן הובאו להלכה ב"בית יוסף" (טו"ר או"ח סי' תקנא), ב"מגן אברהם" וב"משנה ברורה" שם (סי' יב).

אם כן, יש לבחון בכל מקרה של שיפוצ דירה את מידת הצורך: האם מדובר בהרווחה או בצורך הדירה. הגדרת המושג "צורך" לעומת "הרווחה" איננה ברורה ומפורשת בדברי הפוסקים. מצאנו שהתירו הוספת חדרים בשל הצפיפות בבית (שו"ת "ויברך דוד" סי' סז), ויתכן שגם שיפור התפקוד של הבית ייכלל בכך. ומכל מקום, דברים שהם לשיפור המראה והאסתטיקה, אף שגם הם נצרכים להרחיב דעתו של אדם – הוגדרו בהלכה כהרווחה, ונאסרו.

² ב"משנה ברורה" (שם) הובאו דברי ה"ב"ח" וה"אליה רבה", שהשוכו את הנוכרי בקבלנות לעבודה קודם ר"ח – מותר בכל, ואפי' בט' באב עצמו, וטעמם "דנכרי אדעתא דנפשיה עביד". כלומר: כיוון שסוכמו ביניהם התשלום והעבודה, כעת העבודה הנעשית היא ביוזמת הקבלן הנוכרי, החפץ לסיים את עבודתו, ואין הוא כשליח של היהודי. אמנם ב"משנה ברורה" (שם) כתב שאם יכול לפייסו שימתין תבוא עליו ברכה.

יש להדגיש כי היתר זה תלוי בכך שהקבלן הוא נכרי, ולא די בכך שהפועלים הם נוכריים.

³ לא מצאנו התייחסות מפורשת בדברי הפוסקים לשאלה אם שלב ההריסה הקודם לבנייה כלול באיסור או לא, אך נראה לומר מסברה שאין בהריסה משום שמחה של בניין. ואף-על-פי שלעניין מלאכות שבת סתירה על מנת לבנות חשובה כמלאכה, אין זה אלא לגבי איסור שבת, המתייחס למשמעות המלאכה, אבל לגבי רגש השמחה שבבנייה – מסתבר שאין שמחת הבניין קיימת אלא בשלב הבנייה. כך גם הסכימו מו"ר הגרז"ן גולדברג והגר"א נבנצל.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
הרב משה ארנרין   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת לכרכים ד-ט:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org